

מסכת קידושין

בענין אי נשים חייבות במצות זכירת ומחיית עמלק

דבר בעתו מה טוב לעסוק במסתעף מהא דאיתא בריש מכילתין (ב): "דרכו של איש לעשות מלחמה, ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה" (וכ"ה ביבמות סה). דהנה, בנוסף לכך יש גם איסור בדבר, כדאיתא במס' נזיר (טז): "מניין שלא תצא אשה בכלל זיון למלחמה, ת"ל 'לא יהיה כלו גבר על אשה'". וזה שורש דברי 'ספר החינוך' במצות זכירת מעשה עמלק (מצוה תרג): "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים – כי להם מיתלי הלוי וקאי במי שנצטוו למחותו, כי זאת היא תכלית הזכירה, וכפי שכתב גם הרמב"ם ב'ספר המצות' (מ"ע קטז): "שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו, עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו...", וכן היא גם משמעות דברי הרמב"ן בפר' כי תצא (כה, יז): "שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוונו למחות את שמו". וממילא לפי זה, נשים שלא נצטוו למחותו, שהרי 'אין דרכה של אשה לעשות מלחמה', גם לא נצטוו לזכור מעשה עמלק.

אמנם, ה'מנחת חינוך' (שם) כשדן בדבריו, כתב: "...גם מי עמד בסוד ה' יתברך אם הטעם מחמת הנקמה, דאפשר גזירת הכתוב שזכור שנאתו מאיזה טעם, ואנחנו אין יודעים, ואפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל, ולא יהיה זכר להם, מ"מ הזכירה יהיה תמיד מצות עשה לזכור ולא לשכוח, על כן צ"ע דפוסר נשים ממצות עשה זו, ונראה דכל אישי ישראל חייבים כמו כל מצות עשה שאין הזמן גרמא, כן נראה". כיו"ב העיר בשו"ת 'תורת חסד' (ח"א סי' לז), וח"ל: "ואמנם סברתו אינה מוכרחת כל כך, שהרי מצות עשה דמחיית עמלק היא מצוה בפני עצמה, ומ"ע דזכירת עמלק היא מצוה בפני עצמה, וי"ל שמצות עשה זו דזכירת עמלק אינה תלויה כלל בזכרים שהם עושי מלחמה, אם לא נימא דכיון דבפרשת זכור כתיב 'תמחה את זכר עמלק' דרשינן, דמי שאינו מצוה במחייה אינו מצוה בזכירה גם כן, אבל ידוע דאין לדרוש כן מעצמינו".

גם בשו"ת 'בנין ציון' (החדשות סי' ח) הביא: "קבלתי מאדמו"ר הגאון ר' אברהם בינג זצ"ל הגאב"ד דק"ק ווירצבורג בשם רבו החסיד שבבחינה הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל שהנשים חייבות, ושהקפיד שאפילו משרתת שלו הרצרכה לשמוע פרשת זכור... וטעמו נלע"ד, מפני שאינה מצות עשה שהזמן גרמא, שאין קפידא באיזו זמן שתקרא, כמש"כ המג"א (סי' תרפה) רק שיקרא פעם אחת בשנה, ולכן הוי כשאר מ"ע שאין הזמ"ג שנשים חייבות בהן. אמנם כעת ראיתי בספר החינוך שכתב: 'שנוהגת מצוה זו בזכרים, כי להם לעשות המלחמות ונקמת האויב ולא לנשים, עכ"ל'. ולא הבנתי, שהרי מצות מחיית עמלק שנצטוו במלחמה, 'תמחה את זכר עמלק', היא עשה בפני עצמה – שמנה גם החינוך בפ"ע, ואם היא אינה בנשים למה לא תהיה מצות זכירת מעשה עמלק בנשים".

גם לגבי מצות מחיית עמלק, שכתב החינוך 'שנשים פטורות, מאחר שלא להן לעשות מלחמה, וכן כתב במצוה תר"ד: "ובאמת כי גם על כל יחיד מישאל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם", העיר המנ"ח: "באמת מלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו כלה מחופתה, כמבואר בש"ס סוטה מ"ד ע"ב", והיינו, דשנינו שם, שבמלחמת מצוה "הכל יוצאין, אפילו חתן מחררו וכלה מחופתה". וכ"כ המנ"ח במצות מחיית עמלק (מצוה תרד): "צ"ע למה יפטרו נשים ממצות עשה זו דאין הזמ"ג, ומלחמה זו מבואר דאף כלה מחופתה" וכו' (וכן העיר בשו"ת תורת חסד שם).

אמנם, בעיקר ביאור המשנה שבמלחמות מצוה "הכל יוצאין אפילו חתן מחררו וכלה מחופתה", יש להביא דברי ה'רדב"י' על הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ד): "אלא דקשה, וכי דרך הנשים לעשות מלחמה דקתני 'וכלה מחופתה', והא כתיב (תהלים מה, יד) 'כל כבודה בת מלך פנימה'. וי"ל, דהכי קאמר, כיון ד'חתן יוצא מחרדו' – כלה יוצאה מחופתה' שאינה נוהגת היום חופה. ואפשר, דבמלחמות מצוה הנשים הוי מספקות מים ומוזון לבעליהן, וכן המנהג היום בערביות. נמצא, שלפי ביאורו הראשון של הרדב"י, גם הנשים אינן עושות כלום במלחמה, גם לא במלחמת מצוה, משום 'כל כבודה בת מלך פנימה', וכונת המשנה היא, שמאחר שהחתן יוצא מחופתו למלחמה, גם ה'כלה יוצאה מחופתה', ואינה נוהגת מנהגי דיני כלה. ולפ"ז אתי שפיר שיטת החינוך, כי גם במלחמת מצוה אין הנשים יוצאות.

אכן, גם לביאור השני של הרדב"י, ש"במלחמת מצוה הנשים הוי מספקות מים ומוזון לבעליהן", ואין כוונת התנא שהן עצמן יוצאות למלחמה, יש לדון אם יעלו אף דברי ה'חנינוך', כי יתכן שסוף סוף אינן יוצאות למלחמה, אין להן חלק במלחמת ובמחיית עמלק, אולם יש מקום לומר, כי היות שהן עוזרות במלחמת מצוה, יש להן חלק במצוה זו. ויש להביא לזה המשך דברי ה'בנין ציון' (שם): "ואם היא אינה בנשים, למה לא תהיה מצות זכירת מעשה עמלק בנשים, אף שלא בנות מלחמה נינהו, עכ"ז אפשר שזכירת השנאה תהיה תועלת למחייתו, ומעשה אסתר יוכיה, וכן נס חנוכה ע"י יהודית שבשנאתה לאויב בא על ידה תשועה לישראל, וביעל כתיב (שופטים ה, כד) 'תבורך מנשים יעל מנשים באהל תבורך', שדרשו חז"ל על אמהות, הרי כמה גדולה נחשבה התשועה שבאה על ידה במיתת סיסרא. ולמה לא תהי' זכירת מעשה עמלק לעורר השנאה גם בנשים לתועלת מצות מחייתו". נמצא שכל שיש תועלת מן הנשים למצות מחייתו, הגם שתהיה בעקיפין, נחשב שיש להן חלק במצוה זו, ושפיר אפ"ל שנצטוו במצות מחיית עמלק, וכתוצאה מכך גם במצות זכירת עמלק (ראה שו"ת קובץ 'אוהלים' עמ"ס מגלה, עניני מגלה ופורים, סי' ב פסקי מהר"ל דיסקין בזה).